

Colofon

Transparant is het tijdschrift van de Vereniging van Christen-Historici en verschijnt viermaal per jaar.

www.christenhistorici.nl

Redactieadres

Drs. A.A. van der Schans, Spoorstraat 38, 2411 EG Bodegraven, (0172) 61 73 37 tschans@solcon.nl

Redactieleden

Drs. A.A. van der Schans (hoofdredacteur)
Mw. Drs. B. Biemond-Boer
Drs. L.J. van Damme
Drs. E. Koops (web-/beeldredacteur)
Drs. A. Nobel
Dr. D.M.L. Onnekink
Mw. A.E. Schimmel MA
Mw. J.L. Vos-Arwert (eindredacteur)

issn 0928-1282

Grondslag en doel VCH

De VCH heeft als grondslag de Bijbel, het geïnspireerde Woord van God en de gereformeerde belijdenis. De vereniging heeft ten doel op basis van haar grondslag de bezinning op de geschiedenis en haar beoefening en overdracht in Nederland te bevorderen en aan te moedigen, alsmede de belangen van haar leden, voorzover deze samenhangen met de beoefening van de geschiedenis, waar mogelijk te behartigen.

Bestuur

Dr. B.A. Jansen-de Graaf (voorzitter)
Drs. G.C. Hennink (secretaris/penningmeester)
Drs. J.C. Snel (algemeen adjunct)
Drs. E. van Vlastuin MA (ledenwerving en pr)

Comite van aanbeveling

Prof.dr. A.Th. van Deursen
Dr. W.J. op 't Hof
Prof.dr. A. de Reuver
Prof.dr. G.J. Schutte
Prof.dr. W. van 't Spijker
Drs. N.C. van Velzen
Dr. J.R. Wolffe

Erelid

Mw. drs. J.L. van Essen

VCH-secretariaat

Werf 4, 2871 GV Schoonhoven
Gironummer 2664113 t.n.v. Penningmeester VCH, Nijkerk

Abonnementen

Boekencentrum Uitgevers, Postbus 29, 2700 AH Zoetermeer;
telefoon 079 - 3 628 628. E-mail abbonementen@boekencentrum.nl

Een abonnement kan op ieder gewenst moment ingaan. Een abonnee is automatisch lid van de VCH, tenzij hij of zij schriftelijk aangeeft dat niet te wensen. Leden krijgen korting bij de evenementen die de VCH organiseert. Een abonnement kan worden worden aangevraagd bij de administratie van Boekencentrum Uitgevers (zie hiervoor) en kost € 27,50 per jaar; studenten sturen een kopie van hun studentkaart en betalen dan € 13,75; het studententarief geldt voor een periode van maximaal 5 jaar. De uitgever stuurt u een acceptgiro waarmee u uw abonnementsgeld kunt voldoen.

Een los nummer kost € 7,00, inclusief verzendkosten. Opzegging schriftelijk en uiterlijk op 1 december voorafgaand aan het abonnementsjaar.

Bladmanager: Steven Schenk (Boekencentrum Uitgevers; schenk@boekencentrum.nl)

Basisvormgeving en layout: Oblong, Jet Frenken, Echten (Fr.)

Advertenties

Adtel, Willem Swart
Hofakkers 55, 9468 ED Annen
Telefoon: 0592 - 272609, Mobiel: 06 - 43256919
E-mail: swart@adtel.nl

Illustratiemateriaal

Wie meent rechten te kunnen doen gelden op een of meer illustraties, kan zich in verbinding stellen met de redactie.

Inhoud

Artikelen

- 4 **Historici en het probleem van de taal.**
Linguistic Turn: introductie
door Jan-Willem Tamminga
- 10 **De zonden van de tong. Liegen en vloeken in**
Des coninx summe (1408)
door Martine Veldhuizen
- 16 **Het piëtisme en het woord. De omgang met het woord**
onder bevindelijk-gereformeerden in de twintigste eeuw
door John Exalto
- 22 **Wie is er bang voor religie? De aanzuigende werking**
van het terrorismediscours sinds '9/11'
door Beatrice de Graaf

Recensies

- 32 **Sinds 1877 nauwelijks nog originele argumenten in**
Darwin-debat
door Pieter Gorissen
- 33 **Nieuw handboek Nederlandse kerkgeschiedenis schetst**
alleen grote lijnen
door Enne Koops
- 34 **Naar een mosli-christo-dom in Pakistan?**
door Leon van Damme

Rubrieken

- 35 **Vitrine**
door Gerard Raven

De illustraties in dit nummer zijn afkomstig van Google Photos, www.photobucket.com, www.wordpress.com en van de auteurs

Redactioneel

De kracht van het woord

Historici analyseren gebeurtenissen uit de geschiedenis. Gebeurtenissen worden gevormd door actieve handelingen. Die zijn meestal praktisch van aard: kastelen worden gebouwd, veldslagen worden uitgevochten, koningen worden gekroond. De rol van het woord, hetzij gesproken of geschreven, wordt daarbij zeker niet geheel gemarginaliseerd. Er is immers uitgebreid aandacht besteed aan, bijvoorbeeld, de rol van de boekdrukkunst. Toch maken historici in feite nog vaak een groot onderscheid tussen 'de realiteit' en 'wat er over gezegd wordt'. Deze dichotomie is fundamenteel in onze Westerse cultuur. 'Geen woorden maar daden', is een veelgehoorde uitspraak. Toch zijn ook historici, onder invloed van de zogenaamde Linguistic Turn, zich meer bewust gaan worden van de kracht van het woord. De Amerikaanse linguïst John L. Austin ontwikkelde een heel toepasselijk concept dat de afgelopen decennia met name in de Franse en Angelsaksische wereld is doorgedrongen, maar onder Nederlandse historici weinig draagvlak lijkt te hebben: speech act, een spreekhandeling. Volgens Austin zijn bepaalde uitspraken in feite daden: men denke aan bijvoorbeeld een veroordeling, een eed afleggen, een scheldwoord.

Woorden zijn krachtig, zeker als ze gepercipieerd worden als autoritair. Zo bleek uit een onderzoek van Psychological Research dat studenten die een gewelddadig godsdienstige tekst kregen voorgelezen, agressief werden, maar vooral wanneer hen verteld werd dat de tekst uit de Bijbel afkomstig was en ze zelf gelovig waren, en minder als gezegd werd dat het een apocriefe bron betrof. Terecht meent Jim George daarom dat "tekstuele en sociale processen intrinsiek verbonden zijn".

Woorden hebben tevens kracht omdat ze de werkelijkheid niet slechts beschrijven, maar vorm geven. Er zijn zelfs postmodernisten die beweren dat woorden in feite de enige zinvolle realiteit zijn. Harold Riggins meent dat "discoursen reflecteren de werkelijkheid niet als spiegels ... maar ze zijn talige artefacten door welke de realiteit, die ze schijnen te reflecteren, [juist] wordt geconstrueerd."

Dat de kracht van het woord voor christenen, hoewel zij sceptisch lijken te staan ten aanzien van het postmodernisme, belangrijk is, is evident. Al in Genesis 1 wordt verteld hoe God de wereld schiep door Zijn Woord, dat dus een scheppende betekenis heeft.

In dit themanummer wordt de kracht van het woord in historische context onderzocht. De auteurs is gevraagd de kracht van het woord in een specifieke casus uit te werken. Jan-Willem Tamminga verzorgt een theoretische inleiding op het thema, met een analyse van het belang van de Linguistic Turn voor historici. Martine Veldhuizen kijkt naar de christelijke kijk op deviant speech in de Middeleeuwen: scheldwoorden, beschuldigingen en vloeken, die door de Kerk als 'zonden van de tong' werden bestempeld. John Exalto bestudeert de piëtistische leescultuur rond 1900, in het bijzonder wat hij omschrijft als 'Wandelende Bijbels': de doorwerking van het Woord in het geestelijk leven van mensen. Beatrice de Graaf, ten slotte, analyseert recente ontwikkelingen naar aanleiding van 'De aanzuigende werking van het terrorisme-discours sinds 9/11'. Het doel van dit themanummer van Transparant is om na te denken over de implicaties van de Linguistic Turn voor het historisch onderzoek.

David Onnekink